

Samenvatting beheerplan

Natura 2000-gebied

Elperstroomgebied

Dienst Landelijk Gebied
Ministerie van Economische Zaken

Wat is Natura 2000?

Nederland is rijk aan natuur, ook in vergelijking met andere Europese landen. De Europese Unie is zich daarvan bewust. In de jaren 90 heeft zij een stelsel ontworpen om onvervangbare natuur in heel Europa te beschermen, ook in Drenthe en Friesland. Dat netwerk heet Natura 2000. De bescherming is gericht op voor Europa kenmerkende natuur: landschappen, planten en dieren. In het stelsel zijn twee Europese richtlijnen opgenomen, de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn. De eerste richtlijn is gericht op de bescherming van specifieke natuurtypen en planten- en diersoorten en de tweede op vogels, die beide of afzonderlijk voor natuurgebieden van toepassing kunnen zijn. In Nederland stelt het ministerie van Economische Zaken een lijst op van gebieden die in het stelsel thuis horen. In Drenthe zijn 14 gebieden in de lijst opgenomen, waaronder ook de Elperstroom.

Een Natura 2000 beheerplan voor het Elperstroomgebied

Het Elperstroomgebied is onderdeel van het Europese Natura 2000-netwerk. De belangrijkste natuurgebieden in Europa zijn in dit netwerk opgenomen om de achteruitgang van de natuur – onze biodiversiteit – tegen te gaan. Het Elperstroomgebied is een klein beekdal van 355 ha vlakbij het dorp Elp en midden op het zogenoemde centraal Drents plateau. Het gebied is aangewezen als Natura 2000-gebied doordat hier mooie voorbeelden van vochtige heide, heischraal grasland, blauwgrasland en kalkmoeras te vinden zijn.

Vooraf het kalkmoeras maakt het gebied erg bijzonder. Kalkmoeras komt in Nederland nog slechts in vier natuurgebieden voor met maar kleine oppervlaktes. Ook internationaal is kalkmoeras een sterk bedreigde soort natuur, vol met bijzondere en vaak met uitsterven bedreigde soorten.. Daarom is het kalkmoeras van de Elperstroom zowel nationaal als internationaal van groot belang. Ook het blauwgrasland in het gebied is opmerkelijk. In beide biotopen - blauwgrasland en kalkmoeras – komen veel plantensoorten voor, waarvan enkele erg zeldzaam zijn. Voorbeelden zijn tweehuizige zegge, vlozegge en paardehaarzegge, en een aan kalkmoeras gebonden ondersoort van de vleeskleurige orchis. Het bijzondere karakter van het gebied hangt samen met de toestroom van grondwater – ook bekend als kwelwater.

Hier komen kwelwaterstromen voor met zowel weinig als relatie veel in het water opgeloste mineralen zoals kal en ijzer. De combinatie van kwelwater en de hoogteverschillen in het beekdal vormen de reden voor de variatie in terreinomstandigheden en plantengroei.

In het beheerplan zijn de natuurdoelen die Europa voor de gebieden heeft aangewezen beschreven. Het belangrijkste onderdeel van het plan is de beschrijving van de maatregelen die nodig zijn om die bijzondere natuur te behouden en te versterken.

Om een zo breed mogelijk draagvlak voor het behoud van een stuk unieke natuur en de maatregelen die daar bij horen te krijgen is het beheerplan opgesteld in nauwe samenwerking met de terreinbeheerder, gemeenten, provincies, het waterschap, particuliere eigenaren, agrariërs en andere betrokkenen. Het beheerplan heeft een looptijd van zes jaar.

Belangrijkste onderdeel van het plan is de nauwkeurige beschrijving van de inrichting en het beheer van gebied voor de komende zes jaar. Het hoofddoel van die periode is het stoppen van de achteruitgang van de natuur in het gebied. Ook geeft het plan een doorkijkje op de jaren daarna. Een belangrijk aspect van het beheerplan is, dat het wordt gebruikt om goede beslissingen te nemen als er vergunningen voor activiteiten in en om het gebied worden aangevraagd.

Landschap

Het Natura 2000-gebied bestaat een kleinschalig beekdalgebied met veel elzensingels, houtwallen en slootjes. Het noordelijkste deel is de Stroetma, een smal, intiem dal vol verrassende doorkijkjes. Daaronder ligt de Oosterma, een breder dalgedeelte met veel zware elzen. Ten zuiden van de Oosterma ligt het belangrijkste deel van het gebied, de Reitma. Hier liggen de belangrijkste blauwgraslanden en het kalkmoeras.

In het voorjaar bloeien hier tal van keurige planten, waarvan de orchideeën het meest in het oog springen. Ook hier groeien zware elzen en dikke eiken, afgewisseld met wilgenstruweel. Aan de oostkant liggen voormalige landbouwgronden, die door uitgekiend beheer langzamerhand steeds bloemrijker worden. Ook zijn deze delen van belang voor tal van vogelsoorten zoals de zeldzame grauwe klauwier. Een deel van de boswachterij Schoonloo hoort ook bij het Natura-2000-gebied en bestaat voornamelijk uit afwisselend aangeplant bos. Een bijzonder element vormt het Heerenveldje, een heideterrein ingeklemd tussen boswachterij en het beekdal. Opvallend zijn de flinke gagestruwelen die hier voorkomen, een teken dat hier een beetje kwelwater omhoogkomt.

Belangrijkste doelen

Het Elperstroomgebied is aangewezen als Natura 2000-gebied voor vier habitattypen:

- Vochtige heide - H4010,
- Heischrale graslanden - H6230,
- Blauwgraslanden - H6410
- Kalkmoerassen - H7230.

Al deze habitattypen zijn kenmerkend voor de beekdalen van de hogere zandgrond en van grote waarde voor Nederland en Europa. Hieronder staat per aangewezen habitatype aangegeven welke doelen er voor het Elperstroomgebied geformuleerd zijn.

Habitatype	Doelstelling kwaliteit	Doelstelling oppervlakte	Landelijke staat van instandhouding
Vochtige heide	behoud	uitbreiding	ongunstig
Heischrale graslanden	verbetering	uitbreiding	zeer ongunstig
Blauwgraslanden	verbetering	uitbreiding	zeer ongunstig
Klalkmoerassen	verbetering	uitbreiding	zeer ongunstig

Kernopgaven en Sense of urgency

Soms zijn speciale maatregelen nodig om de natuur te verbeteren. Anders verdwijnt de bijzondere natuur als zand tussen onze vingers. Door zogenoemde kernopgaven te benoemen wordt duidelijk wat een gebied bijdraagt aan de doelen van Natura 2000 in Europa. Voor het Elperstroomgebied zijn twee officiële kernopgaven geformuleerd:

- Kalkmoerassen; Herstel kwaliteit en uitbreiding areaal van kalkmoerassen (H7230) in mozaïek met schraalgraslanden.
- Beekdalflanken: Ontwikkelen van kleinschalige mozaïeken van heischrale graslanden (H6230) en blauwgraslanden (H6410) met andere beekdalgraslanden en met vochtige heiden (H4010A) op de beekdalflank t.b.v. herpetofauna (amfibieën en reptielen) en insecten.

Een *sense of urgency* is aan een kernopgave toegekend wanneer er binnen nu en 10 jaar mogelijk een onherstelbare situatie ontstaat. In het Elperstroom gebied is er voor de kalkmoerassen een *sense of urgency* aangegeven. Om te voorkomen dat er onherstelbare schade optreedt, is het noodzakelijk dat er op korte termijn maatregelen voor het verbeteren van de waterhuishouding van de Elperstroom worden genomen, die ten goede komen aan het kalkmoeras.

Gevoeligheden

Het Elperstroomgebied is een klein beekdalsysteem gelegen op het Drents plateau. Vanaf de hoger gelegen delen aan de westkant, maar vooral aan de oostkant stroomt water in de vorm van kwel en oppervlaktewater naar het beekdal. Van hier stroomt het water naar het zuiden en wordt uiteindelijk afgevoerd wordt het Oranjekanaal. Op de flanken van het beekdal zijn schrale, voedselarme omstandigheden ontstaan. In het centrum van het beekdal komen veengronden voor die zich gevormd hebben onder invloed van toestroom van mienraalrijk grondwater dat van grote diepte opwelt. De bijzondere natuur in het beekdal zijn sterk afhankelijk van de aanvoer van voedselarm, maar relatief mineraalrijk grondwater.

Knelpunten en kansen

In het begin van de vorige eeuw was er nog sprake van een min of meer ongeschonden beekdal met een kenmerkende plantengroei. Sinds 1930 zijn er verschillende inrichtingsmaatregelen uitgevoerd ten behoeve van een goede landbouwstructuur in het gebied. Door deze inrichting raakte het beekdalgebied verdroogd en verzuurd door de sterk verminderde aanvoer van grondwater. Vervolgens ontstonden er in de loop van de vorige problemen door het in toenemende mate

neerdalen uit de lucht van vooral stikstof. Daardoor kwam er teveel 'meststoffen' in het beekdalgebied terecht. De bijzondere plantengroei kreeg het daardoor extra moeilijk. Sommige plantensoorten verdwenen helaas. Een voorbeeld is de parnassia, een karakteristieke plantensoort van kalkmoerassen. Deze prachtige bloem verdween zo rond 1980

Om de achteruitgang te stoppen hebben de beheerders samen met provincie en waterschap vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw geprobeerd o.m. de waterhuishouding te herstellen. Ondanks deze herstelmaatregelen is er in de huidige situatie nog steeds sprake van verdroging en verzuring. Voor het halen van de doelstellingen in het kader van Natura 2000 is het nodig deze knelpunten snel aan te pakken. En dat is ook mogelijk, vooral omdat we tegenwoordig veel meer weten hoe een beekdal als de Elperstroom in elkaar zit. Het is dus niet te laat!

De grootse kans voor het herstel zit hem in het versterken van de toestroom van kwelwater uit de diepe ondergrond. Daarvoor moet het 'hydrologisch systeem' – de waterhuishouding – worden hersteld naar de situatie van voor de grote ingrepen in het begin van de vorige eeuw. Bovendien is het belangrijk dat het neerdalen van meststoffen uit de lucht verminderd wordt. Aanvullend zijn de reguliere beheermaatregelen zoals begrazen en maaien en afvoeren van het gewas noodzakelijk om het teveel aan voedingsstoffen af te voeren. Het beheerplan geeft aan welke maatregelen in de komende zes jaar moeten worden genomen om deze knelpunten te verminderen en de doelen van het Natura-2000 gebied Elperstroom te realiseren.

Huidige activiteiten

De Crisis- en herstelwet (CHW1) op 31 maart 2010 geeft aan dat het niet meer nodig is om een vergunning aan te vragen voor bestaande activiteiten, voor zover er geen sprake is van een project. Het is wel belangrijk, dat vanuit de Natuurbeschermingswet 1998, dat bij het bereiken van de doelen ook de huidige activiteiten binnen het Natura 2000-gebied (en, voor zover relevant, de huidige activiteiten daarbuiten) in beeld worden gebracht.

Daarom is in het beheerplan beschreven welke huidige activiteiten in en buiten het gebied een relatie hebben met de aanwezige knelpunten. Wat zijn de voornaamste actuele activiteiten?

- Natuurbeheer b.v. begrazing, bosbeheer en maaien van hooilanden.
- Bosbouw
- Recreatie b.v. huifkartochten, wandelen en fietsen.
- Agrarische activiteiten
- Waterbeheer

Uit de analyse van deze huidige activiteiten komt naar voren dat er een aantal huidige activiteiten een relatie hebben met de knelpunten in het gebied. Zo hebben bosbouw, de detailwaterhuishouding (beide binnen de begrenzing), het constant verlaagd en vast waterpeil een relatie met de verminderde toestroom van grondwater en het knelpunt verdroging.

Ook het begreppelen en de aanwezigheid van drainage resulteert in een verminderde aanvoer van grondwater en hebben daarom ook een relatie met het knelpunt verdroging. De inlaat en doorlaat van water naar agrarische percelen en de bemesting-, stal en weide-emissies hebben een relatie met het knelpunt vermist en verzuring.

Maatregelen

De maatregelen in het Elperstroomgebied hebben tot doel de waterhuishouding van de Elperstroom te herstellen. Voor de komende beheerplanperiode is gebleken dat het uitvoeren van allerlei interne maatregelen resulteert in voldoende toevoer van grondwater voor het behalen van de doelstellingen in de eerste beheerplanperiode. In de komende zes jaar is het niet nodig om maatregelen buiten de begrenzing uit te voeren. De volgende maatregelen zijn opgenomen in het beheerplan:

- Verwerven landbouwgebieden binnen de begrenzing
- Dempden sloten aan de oostkant van de Reitma, in de Grevema en aan de westkant van de Reitma
- Verondiepen watergangen Reitma

- Omvormen bos op de oostflank
- Verwijderen van de bouwvoor en bestaande composthoop
- Reductie stikstofdepositie (PAS)
- Plaatsen raster voor het realiseren van een grotere begrazingseenheid

Verwerven landbouwgebieden binnen begrenzing

Met het verwerven van de nog resterende landbouwgebieden binnen de begrenzing is het mogelijk de kunstmatige ontwatering in het gebied stop te zetten, de waterpeilen te verhogen en sloten te dempen.

Dempen van sloten

Door het dempen van sloten zal het kwelwater minder snel afgevoerd worden en zal het waterpeil in het gebied stijgen.

Verondiepen watergangen Reitma

Met het verondiepen van de watergangen in de Reitma zal in natte perioden het water geleidelijker worden afgevoerd. De afvoer zorgt er voor dat de overmaat aan (zuur) regenwater wordt afgevoerd. Regenwater dat in de percelen blijft staan belemmert het grondwater om door te dringen tot aan de wortels van de planten..

Omvormen bos oostflank

Door het omvormen van bos zal de verdamping van water in het gebied verminderen. Hierdoor komt er meer kwelwater beschikbaar en neemt de kweldruk toe. In de eerste beheerplanperiode wordt 35% van het naald- en gemengd bos omgevormd. Het beheerplan geeft aan dat de beheerders gaan streven naar een geleidelijke overgang van open gebied naar een half-open bosgebied . Daarom zal het meeste bos verdwijnen aan de westkant van de huidige bossen. Door deze maatregel ontstaat een aantrekkelijk parkachtig landschap met afwisseling van heide, dicht en heel open bos.

Verwijderen bouwvoor en composthoop

Door het verwijderen van de met meststoffen (fosfaat, stikstof) verrijkte bouwvoor op voormalige landbouwgronden worden deze gronden geschikt gemaakt voor de ontwikkeling van bloemrijke graslanden en struweel. Aanvullend wordt in de Stroetma geplagd. Hier lagen ooit goed ontwikkelde hooilanden die als gevolg van landbouwkundig beheer in het verleden hun soortenrijkdom hebben verloren. Door het plaggen krijgen de percelen de kans zich te herstellen en krijgen bijzondere plantensoorten de kans zich weer te vestigen..

Reductie stikstofdepositie (PAS)

Uit de PAS gebiedsanalyse komt het beeld naar voren dat door het doorvoeren van generieke landbouw maatregelen de ontwikkelingsruimte in het Elperstroomgebied kan voorzien in de ontwikkelingsbehoefte die wordt voorzien voor het Elperstroomgebied.

Plaatsen raster

Om opslag en vergrassing te verminderen en openheid van het beekdal te behouden zal er een grote begrazingseenheid worden ingesteld. Hiervoor is het noodzakelijk extra rasters te plaatsen.

Uitvoering en financiering

Uitvoering van de maatregelen zal naar verwachting binnen zes jaar leiden tot een forse verbetering van de waterhuishouding. Hiermee stoppen we de achteruitgang en halen we de Natura 2000-doelstellingen voor de komende beheerplanperiode van zes jaar. Verbetering van de kwaliteit van habitattypen zullen vooral zichtbaar zijn na de eerste beheerplanperiode. De kosten van alle uit te voeren maatregelen bedragen ongeveer € 900.000 exclusief de aankoop van 21 ha grond binnen de begrenzing van het gebied.

Borging uitvoering maatregelen

Om te garanderen dat de voorgestelde maatregelen worden uitgevoerd en effect hebben zal er een beheercommissie worden samengesteld, die toeziet op de uitvoering van de maatregelen. Onder onafhankelijk voorzitterschap komt de commissie jaarlijks bijeen om de vooruitgang en de ontwikkelingen in het gebied te bespreken. Alle belanghebbende partijen, waaronder in ieder geval

Staatsbosbeheer, provincie Drenthe, Waterschap Reest & Wieden zijn in deze commissie vertegenwoordigd. Eventueel kan de commissie worden aangevuld met vertegenwoordigingen van lokale bewoners en landbouwers.

Monitoring en aanvullend onderzoek

Om de effecten van de maatregelen te kunnen volgen is het noodzakelijk de ontwikkelingen goed in de gaten te houden. Dat noemt men "monitoren". Monitoring vanuit Natura 2000 zal zoveel mogelijk aansluiten op de bestaande inventarisatieactiviteiten van de beheerders. Ook verzamelen andere organisatie gegevens, zoals de waterschappen en organisaties die opkomen voor de belangen van vogels, vlinders, amfibieën en reptielen. Ook die gegevens zijn bruikbaar om de effecten van maatregelen te beoordelen. Als er desondanks niet genoeg gegevens binnenkomen is uitbreiding van de monitoring in het kader van Natura 2000 noodzakelijk.

Los van de monitoring is er ook behoefte om beter inzicht te krijgen in de waterhuishouding. Dit is noodzakelijk om de effecten van de maatregelen goed te kunnen volgen. Daarnaast is het onderzoek noodzakelijk om inzicht te krijgen in de invloed van externe factoren op de waterhuishouding van de Elperstroom. Hiermee kan na afloop van de eerste beheerplanperiode meer duidelijkheid worden gegeven over de eventuele noodzakelijkheid van en de mogelijkheden voor het nemen van eventuele maatregelen buiten het gebied. Daardoor kunnen we indien na de eerste beheerplanperiode blijkt dat dit noodzakelijk is, adequaat op ingespeeld kan worden.

Communicatie

Voor het behalen van de doelen van het beheerplan is het van belang dat gebruikers, ondernemers, omwonenden, maatschappelijke organisaties en overheden op de hoogte zijn van het belang van het Natura 2000-gebied en de mogelijke gevolgen die het beheerplan voor hen heeft. Tijdens het opstellen van het beheerplan kwam dat tot uiting door het organiseren van gebiedsgroep-, klankbordgroep- en publieke bijeenkomsten. Na de afronding van het beheerplan zal de communicatie over de voortgang van Natura 2000 worden ingevuld door de in te stellen Beheercommissie en, de provincie Drenthe, het bevoegd gezag.

Sociaal- economische aspecten

De gevolgen van de maatregelen voor de omgeving blijven beperkt. Het bestaande gebruik kan voor verreweg het grootste gedeelte doorgang blijven vinden. De belangrijkste 'gebruikers' van het gebied, de landbouw en de recreanten zullen ondanks het forse maatregelenpakket slechts kleine veranderingen ondervinden.

Landbouw

Landbouwactiviteiten binnen het gebied worden afgebouwd zodat het mogelijk wordt de waterstanden in het gebied te verhogen. De landelijke maatregelen ten aanzien van stikstof zullen consequenties hebben voor de bedrijfsvoering van de landbouw, dus ook voor de agrarische bedrijven rond het Elperstroomgebied. De reductieopgave zal echter over de hele linie van de landbouw worden doorgevoerd. Van lokale bedrijven wordt hierbij geen extra bijdrage gevraagd anders dan die in het kader van het nog te ontwikkelen beleidskader voor alle bedrijven in de landbouw wordt voorzien.

Recreatie

Ten aanzien van recreatie zal het gebied ondanks de nodige veranderingen voldoende aantrekkelijk en bereikbaar blijven. Waar het bos verdwijnt, ontwikkelt zich op termijn een parkachtige situatie met afwisselend heideachtige vegetaties, struweel en kleine bosjes. Een ander landschap maar niet minder aantrekkelijk.

Vergunningverlening

De meeste huidige activiteiten kunnen (eventueel onder voorwaarden) gewoon doorgaan en vormen geen knelpunt met de Natura 2000-doelen. Voor delfstoffen, bosbouw, landbouw, waterbeheer, infrastructuur en natuurbeheer zijn enkele voorwaarden opgenomen in het beheerplan. Binnen deze voorwaarden vormen deze activiteiten geen knelpunt met de Natura 2000-doelen.

Nieuwe projecten, activiteiten en plannen die niet in het beheerplan zijn beschreven of verandering van bestaande activiteiten en bijhorende voorwaarden kunnen mogelijk negatieve effecten hebben op

de Natura 2000-doelen. In dat geval is er misschien een vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet nodig. Om te bepalen of een nieuw project, activiteit of plan negatieve effecten heeft zal deze getoetst moeten worden. Hierna kan de initiatiefnemer, op basis van de resultaten van de toetsing, het bevoegde gezag (provincie of gemeente) vragen of een vergunning noodzakelijk is of niet.

Inspraak

De minister van Economische Zaken en gedeputeerde staten van Drenthe bieden ruimte voor inspraak. Tijdens de inspraakperiode van zes weken ligt het beheerplan ter inzage en kan iedereen zienswijzen over het beheerplan naar voren brengen. Na afronding van de inspraak stellen het rijk en de provincie het definitieve beheerplan vast. Tegen de definitieve vaststelling van het beheerplan is beroep mogelijk bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State. Voor de exacte periode waarin dit beheerplan ter inspraak ligt, en voor de onderdelen waarop inspraak mogelijk is, verwijzen we naar de website van het ministerie van Economische Zaken.

(www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/natuur/natura-2000).

Tot Slot

Het beekdal van de Elperstroom is een uniek gebied. Gebieden van deze kwaliteit zijn erg zeldzaam in binnen- en buitenland. Door de aanwijzing als Natura 2000-gebied erkent Europa de bijzondere waarde van het gebied. De beheerders en andere partijen hebben zich in het verleden ingespannen om de bijzondere natuur van de Elperstroom te behouden. Door de complexe waterhuishouding is dit niet helemaal gelukt. Omdat er nu veel meer bekend is over hoe het gebied precies in elkaar steekt – vooral op het vlak van de waterhuishouding – is het mogelijk om met gezwinde spoed die maatregelen te nemen die de achteruitgang kunnen stoppen. Misschien wordt het daardoor ook al mogelijk dat het gebied zich herstelt en de hier thuishorende planten en dieren terugkeren of in aantal toenemen. De Elperstroom is het meer dan waard!